

Душан ИЧЕВИЋ*

ГОДООВА ЧЕКАОНИЦА

Апстракт: У раду се подробно разматра чекање Годоа који је дошао Миодрага Булатовића, са освртима на Годоа који се чека, који је дошао и који је дошао по своје. Подсјећа се на Балзаковога Годоа из драме *Меркаге*. Дочекани Годо је кињен, објешен, па – протјеран. Упркос свему, својом вољом ће поново доћи. Људи ће га чекати, и опет... Годо је човјекова потреба за избављењем чекајући помоћ извана.

Кључне ријечи: *сјасишељ, чекајши, брашнави њекар, ијра, њомоћ, милосрђе, коноџаиц, мочвара*

Чека се... Годо!

Годо је у литератури творевина Оноре де Балзака, у драми *Меркаге*.^[1]

Семјуел Бекет га је ославио: *Чекајући Годоа*.^[2]

Миодраг Булатовић Буле га је – довео: *Годо је дошао*.^[3]

Годо је доша, касније, у Црну Гору у извођењу ДОДЕСТ-а из Титограда.

Годо је дошао њо своје,^[4] према Жарку Команину.

I

Годо је онај који се чека.

Питам се: Ко је/одакле је/какав је/чији је... Годо који се чека, или... дочека?

Је ли особа с овога или онога свијета, жив човјек, било Спаситељ/Издавитељ или симбол, метафора, тлапња, варка човјекове вјечите блудње да му Н/неко нешто донесе, дадне, поклони.

Отварам да пропитам, да се чудим и дивим: Је ли човјекова је природна и/или временом искуством створена потреба да чека, понекад свеједно кога, да му се дадне...

Да чека а не – дјела!

* Др Душан Ичевић, Подгорица

Годо је у – чекању. Живот који се чека, који Неко, зове се Годо, доноси и удјељује.

Човјек бива само у чекаоници. Чекалица. Човјек Чекалица.

Чекајући, Ж/живот – промине.

И када дође, није Онај/оно што се хтјело, призвало.

Чекаће се поново. И тако... бескрајно.

Ко успије да спозна Годовштину, која се додирује са обломовштином, може да макар назре човјекову вјечиту жудњу за настављањем заблуде о спољној, вишој или обичној, сили која ће да му помогне. И скривита тајна религије је у човјековој опсјени у помоћ извана.

Годоа има и нема.

Балзаковога Годоа, који је душеван и поштен, чека Меркаде да дође из Индије и својим богатством га спаси од повјерилаца. Долази, на крају, али се не појављује.

И о Бекетовоме Годоу се зна по чувењу, не и по виђењу.

Булатовићев Годо је назочан: пекар који људе хљебом храни и усрећује.

Команинов Годо је свјетски трговац оружјем који је дошао по „своје” кржаве паре.

Годо је код Булатовића *душа од човјека*, код Команина *јаг од јага*. (3,89)

За Балзаковога Годоа припремљена је замјена, која постаје непотребна.

У ишчекивању Бекетовога Годоа само се чује тишина: Хоће ли/Како ће/Када ће доћи.

Црногорски Годо који је *гоша* је – неизвјестан: Извођач сједи и – шути, унедоглед. Не зна се чека ли, или је Он – дочекан. Гледаоци такође сједе, чекају и шуते, док им не дојади.

Команинов Годо је моћан, opak и неуништив: побије све на свадби, и остаје сам са отетом невјестом Јулијом, и својим тјелохранитељима.

Више нема ко да се чека.

Бекетовога Годоа ће чекати довијека...

II

Записујем о драми Миодрага Булатовића *Годо је дошао*, прије читања.

За почетак ми је довољно што сам писац казује *Уместо увода* о својој дјелу (1965. године). „Драме никада нисам читао, још мање писао тако да ме је с времена на време хватала паника: хоће ли се читалац, односно гледалац успавати патећи доживљаје мог пекара?” (3, 12)

Најављује унапријед: „Нећете ни сазнати да је ово дело саздано цело на парадоксима, на метафорама и алегоријама.” Скромно, није стидљиво (није му својствено) каже да је ово „више од речи”. Придодајем: јесте свакако много више ријечи (3, 6).

Питам: Шта би било да је не – Ријеч, која је више од сваке ријечи? Да је прича без почетка и тако се завршава.

Право ремек-дјело!

Не-Ријеч: Није Празнина, него празна Пунина.

Зар може?! Све може у писца који трага ван себе, или када је ван себе.

Док је био у себи: најприје *Ђаволи долазе* (1955), чују се *Вук и звон* (1958), а *Пејшао је лејшио њрема небу* (1959), док га је *Херој на мајарци* (1967) слиједио у топоту... са уметком *Раји је био дољи* (1969). *Човек са четири њрсџа* (за који је добио НИН-ову награду 1975), па *Пејши њрсџ* (1977) су се накнадно однекуда ближили. А тек *Гулло, Гулло...* (1983)

Годо је дошао (1965) није уврштен у одабрана дјела.

Човјек је Ч/чекалица. Кога?

Спаситеља!

Животна варка и замка човјека је да чека: С/спас! И замишља како би могла, када, и зашто у лику Спаситеља да дође.

А живот није само да се чека. Живот се ствара. Ко чека спас од другог, одлаже свој живот.

Писац је увјерен да Годо мора доћи.

Ако је Годо жељени јунак, свакако свакоме неће стићи једнако.

Ко је, што је, какав је, чији је, докле је... Годо, сам писац толкује:

Није ни филателиста, ни антиалкохоличар

Је ли фаталиста људскоме роду

Вичан обичан наличан, или је само

Симболичан

Или је, свеједно какав, само да дође...

Драмописац препричава, унапријед, да би се читалац снашао, и правилно разумио шта је Он хтио да каже.

Поцо води за уже Ликија, и кињи га. А онда Лики држи конопац и тлачи Поцоа. Постаје диктатор. Лики Ништак јесте Нешто док је Поцо жив. Без њега, престаје бити, нестаје. Само док има роба Господар је могућ: држећ, Сведржећ. А Поцо каже да ће ропства бити док је људи.

Умишљам: Док има робова, свеједно како се звали, док траје робота, свеједно како се правили, док је човјек роба за другог, свеједно како се правдало, никакав Годо неће...

Конопац је замјена за старозавјетне Јаковљеве љествице којима се успиње на Небо... А на Небу...

Нико није био да би се... вратио.

Оде Годо у – неповрат!

Жаргон баналне свакидашњице натопљен политикантством... губитника.

Испуњавам жељу писца да не правим никакво поређење са Бекетом.

Потпуно је био у праву.

Сам га је ипак призвао да потврди: да свијет није онакав каквога је Бекет оставио, него много гори; „није само парадоксалан и смешан, већ зао и ружан.” (3, 12)

Приказа је: Људски род је из-род. Храна му је из-мет!

Милији су му: Вожд/Вођа/Поглавник/Фирер/Дуче/Каудиљо..., који се зову свакојако...

Писац је сâм именовао да је драма, комедија, фарса, трагикомедија, најприје сатира, потврдно или са знацима питања. А највише од свега је, каже, *иџра*. (3, 6)

Свакако. Али није свеједно каква је игра. Игра разбидрига?! Ако би била само игра ријечи, онда је довитљиво писана. Ако је озбиљна игра живота и смрти, онда је опака. Јесте и бурлеска са неписменим и полуписменим јунацима, који испредају узвишене мисли. Јесте и гротеска са клоновским сподобама, које изигравају себе, да би сатирали другога. Наравно, јесте и пародија, пуна патетике, у врсти каламбура.

Могу само да замислим како све изгледа на сцени, са покретном сценографијом и пиротехником.

Владимир Диди и Естрагон Гого често мијењају своје улоге, прерушени у истоме, са разноврсним покретима, намјерама, акцијама. Они и – мисле.

Неписмени/полуписмени мислиоци су као неучени мудраци из народа. Само велики Добричина Поцо, бродовласник, ваљда није неписмен, али јесте читач мисли. Лики, који сада држи конопац, храбри Поцоа да настави мудровање.

У човјеку послије свега,

„Поцо: Остану само срце и мисли које кријеш својим и туђим перјем. Мисли, мисли, мисли. (*Присећа се.*) Дрхтимо. Не само од хладноће. Мисли велике. Избацујемо, лочемо, срчемо. Бивша проверене храна, храна. Певајући о ропству других о будућност мисли. Избацујете ли и ви редовно и ко то хвата... Нећу да певам ни живим после смрти. Дођите. Бо-

гова још има, мој је нитков злато, злато, злато. Спас није у бекству. Оле! Ја сам био бољи. Затим сам се навикао. Боја, боја, боја. Алгоритија!”(3, 89)

Писац се покушава да „скрива” иза алгорије, па метафоре, ваљда да би се умилио тадашњој званичној естетици и угоднио Врховноме цензору. Лики ништак, најприје роб, па онда диктатор, који држи конопац („Конопац је сада моја вера...”, 3, 90), уједно је и – пјесник, са сладуњањим римама. Мудрује:

„Само велики и прави песник може годинама да се претвара, да буде тегљен и називан погрдним именима... (*Тражи реч*) Мислим... да буде мучен, а да не хули, да се не побуни, да чека погодну прилику. (*Гледа Годоа који седи на врећама.*) Ја ти као песник, *Душа-Гуша, Биће-Пиће*, кажем да су наше патње и сузе углавном лажне, да смо ми варалице и академици... поред осталог и због тога сам против милосрђа и... противу брашна...” (3, 81)

Гоне Годоа, свим погрдним изразима.

„Хоћемо и сенку своју да понесеш.”

III

Замислио сам се: је ли Годо само конкретни лик, или је „општи тип” човјека, погодан за сваковрсну обраду.

Три су могућа тумачења човјекове потребе да чека С/спаситеља:

Прво, Бог/богови, који га помажу,

Друго, Христос, Божји син, којег Бог Отац шаље да се жртвује за људски род, и

Треће, Антихрист, који је самозвани I/збавитељ.

Могу да из самога имена изведем Год (o) = Бог, како је изворно на матерњему Бекетовоме енглеском језику. У потреби да чека спас од више силе одозго, човјек је ствара богов или Бога свога. Ако је примисао умјесна, онда је Бекетов Годо само тлапња несрећних људи, који ни сами не знају што хоће и кога чекају.

Булатовићев Годо који је дошао већ је „опредмећени”, оживјели Спасилац, брашнави пекар, вољан да помогне, упркос одбијању оних због којих је дошао.

У Предговору Булатовићевих драмских списа Зоран Глушчевић се подробније бави човјеким илузионизмом у очекивању месије, свако на свој начин.^[5] Драма је модернизована библијска прича о Христу. (5, 56) Христологики (пун доброте, није бунтовник, саосјећајан, с очима пуним свјетлости, ослободилац од сваке потчињености, иде пјесице...) Годо је дошао управо да спаси.

На Владимирово: „Очекујемо Годоа који ће нас спасти.”, Поцо одговара „да је Годо општа људска илузија... Више је но јасно да је Годо идеја слабих и немоћних...” У драми се, наставља Глушчевић, понавља класична ситуација из библијских времена када су Јевреји очекивали Месију (5, 50), али је савремени Христос, Годо потпуно хуманизован, са добротом која наткриљује све људске слабости. Примјећује да се они који чекају Месију да их чудом спаси „духом лењи” и чудно понашају. (5, 53–54) Христова и Годоова судбина се поклапа и у издаји коју доживљавају. (7, 57)

Накнадно сам нашао виђење књижевнога критичара Радомира Путника: „После Бекета, Миодраг Булатовић исписује свога Годоа; Булатовићев јунак је конкретизован, појављује се на сцени, сав побелео од брашна. Булатовићев Годо је пекар који, као Христос, жели да нахрани свет и који, такође као Христос, бива исмејан од фарисеја. Овај Годо не поседује метафизичку вертикалу, али има душу и сценичност, порекло и припадништво, поглед на свет и дефинисан начин мишљења.^[6]

Антихрист је Команинов Годо. Код Жарка Команина Годо је, записује Путник, биће ригиднога приступа животу, с ону страну морала и свих етичких начела. Трговац оружјем, „врста Антихриста који људима узима све: веру, наду, будућност, али и материјалне вредности, да би им, напакон, узео и животе.” Команиновога јунака не море метафизичке мисли нити стрепи због својих злочина, јер у свету у коме нема Бога све је дозвољено... Након посљедње жртве, Јулије, у коју се заљубљује и коју отима са свадбе, „која је симбол невиности, безазлености и чистоте, свет неће постојати.”

Антихрист на дјелу, доводи до бесмисла и своје постојање, које је он, по појму, хтио да буде вјечито или бар изједначи са општим Творцем.

Или је све само сан: снени живот, живот у сновима, снови живота, живот снова...

Господ Бог је послао Сина Својега да се жртвује за човјечанство. Људи су га разапели.

Достојевски је у *Великоме инквизиџору (Браћа Карамазови)* врхунским умијећем проницања у човјекову бит исказао да људскоме роду нијесу потребни – Спаситељи.

Велики инквизитор ватрено и страствено казује непознатоме или препознатоме наошломе, поново, Спаситељу да је само дошао да смета. Свеједно: „Ја не знам ко си ти и нећу да знам: да ли си то ти или само слика његова, али сутра ћу те осудити и спалити на ломачи, као најгорег јеретика, и онај исти свет који је данас љубио твоје ноге, сутра ће,

кад махнем руком, појурити да пригрђе жар уз твоју ломачу, знаш ли то?” Нећу подсећати због чега спаситељ није више користан. Смилује се, ипак, са повиком: „Одлази и не долази више... уопште не долази... никада, никада!”^[7]

Булатовићев Годо, упркос свему, најављује да ће поново доћи.

Биће чекања...

Присјетио сам се своје приче *Сјенка*.

„Свака особа у гомили је само за себе прижељкивала сва добра, шпутала што кани да чини да би удовољила многим страстима.

Исус је за тренутак покушао да уђе у нит појединачних унутрашњих мрмора, да их схвати, али га је преливао нови самоговор, који је потирао оно што је већ чуо. И тако, унедоглед.

Све се завртјело у њему, и око њега, од потмуле тутњаве сваковрсних жеља људи који су усмјерено гледали увис. И опет је, у магновењу, схватио да су они дјеца бојжа која ишчекују спаситеља.

И свако је за себе хтио све!

Окренуо се, почео да се пробија кроз гомилу, као да ће да бјежи.

Тргнуо га је глас озго:

– Знаш ли зашто сам те послао?

Застао је, погледао горе, и на свој начин, стрављен, схватио да они чекају – Њега.

Одскочио је, и виноу се у небо.

– Ено га! – зачу се урлик масе, која се ускомеша и покрену за њим.

Поглед гомиле се разли и разби у парампарчад: свако је хтио да га има само за себе.

Он се обазре доље и видје пренеражен, да му је сјенка остала на земљи, прекривши масу до непрозирности.

Сувише се био уздигао да би могао да се враћа и узме своју сјенку.

Тако је она завазда остала на земљи.

А он се дизао све више, унедоглед.”^[8]

Буле пародира и парадира вербалном еквилибристиком, која „одзвања” порукама да је Годо... у пролазу.

Чекачи са страхопоштовањем гледају горе. Делегат бога (3, 36), анђеоски спаситељ (3, 33). Свенационални Годо. Годо долази из мочваре. (3, 41) Фарсично изгледа међу жапцима и клоновима. (3, 42) Либидонозни Годо најприје усрећи поштарку... 3 х. Свима нуди ухљебије...

Блажени што су сами, послуже много буке, пуцњаве, чак и убиства Годоа, великога метежа.

„Лици: Сасвим сами. (*Као из сна*) А уствари никог и није било. Ништа се није ни догодило, јер изузев мене нико није ни постојао. Али ми је било жао да то раније кажем.”

Ипак још су, бар на сцени, Владимир и Естрагон, и они – сами.

„Владимир: Понеки пут човек, поготову ако добро не спава, сања непријатне људе и ствари. Постојимо само нас двојица, нико више. Не гледајте друге – они су само нужни декор.

Естрагон: Као да смо сви сањали. Не знам чак ни кога, ни шта. (*Замисљено.*) Можда нисмо ни сањали. Чинило нам се: сањали смо да смо сањали.” (3, 103)

Чак је и сан само – сан: у њему је све, али је све и не-стварно. Нема ничега, све је варка, тлапња, безданица...

Годо је ипак преживио, и ношен својом препородитељском жудњом, не одустаје да људе издрави из мочваре.

Након што спаси Дечка, остаје сам, опрашта се и „Одлази ваш тужни весељак!” са жељом да се избаве из своје мочваре и поруком:

„...Битка изгубљена није... До скорог виђења, моја јадна, моја тужна, моја смешна браћо! Завршетак:

(Завјеса пада са крупним словима налик на мале хљебове ГОДО ЈЕ ДОШАО!) Крај” (3, 113)

Поново ће, значи, доћи, па ће испочетка... Тако је у драми. А у животу, који није сан само, Годо се – чека. И у томе је сва величина људске патње: чекање, било чега!

Који је прави Годо као Спаситељ: први Балзаков, који је са Меркадеовим парама побјегао у Индију, па се неочекивано вратио с богатством, и варалицу Меркадеа избавио од пропасти, макар је што је преварант својим смицалицама замислио нову превару; Бекетов, за човјекове жудње ишчекивања вјероватно прави Спаситељ, којега – нема; Булатовићев, који је добротинитељ хљебом, за – свакидашњицу; Додестов који је *гдоша* и о којему мало знам, Команинов, који спасава само себе и своју пратњу... Писац *Људске комедије* се није прославио драмама, иако је *Меркаде*, посмртно преуређена за сцену, чешче играна. Бекетова драма је постала култна у свијету, и опонашана. Булатовићев *Годо*... је детаљ у пишевоме опусу.

Чини ли свако дјело великога писца?

Зашто и велики писац сатвори и осредња дјелца?

Откуд Велики у невеликоме? Тема, спласнула страст, испражњена енергија, „замор материјала”...

Или је сваки покушај врста изазова за велико дјело, па колико се успије?

Или је, у исходу, врста стилске вјежбе доброга писца.

Буле је рјечитији од узора, али и претрпанији

призорима

приликама

порукама...

Бекетовога Годоа чекају и – гледаоци, као да су сви заједно на позорници, или јесу у истоме животу. Сви су – глумци у обреду чекања Бекетовога Годоа.

Чиста есенција/Гола егзистенција.

Наизглед баналности у

гесту

покрету

гримаси

ријечима

Или су они потпуни израз

Бивства живота и

Бића човјека

Какво јесте у модерноме/постмодерноме свијету/друштву.

IV

Бекетова Годоова сјенка иде испред. Само њу виде за овоземаљски живот.

Буле је милостивији: Годо стиже с мирисом хљеба.

Или је Команинов усуднији: оружјем све потре.

Јесу ли сви Годои – истинити? Вјероватно, али је то прича изван Годоа који се чека. Јер, прави Годо је Онај којег можда има, али га уистину – нема!

А што бива са умјетничким дјелом? Траје, колико и човјекова жудња за животом, свеједно одакле он долазио – споља.

Годо је врхунац тренутка у којему се сажима испразност чекања некога без сопственога чина дјелања. Макар што му и чекање на махове личи и на дјелање.

А када Годо дође, није онај који се чекао, него... Па се по њему пљуцка.

Има ли човјек икада све оно што хоће, и како, и када, и с ким и докле...

Или је све онако, свакојако, како буде, па опет – испочетка.

Чудо се десило: Годо је – дочекан! И што даље? Ништа право. Годо је сувишан, смијешан или је противан животу.

Који је живот збиљан, који је Човјеков прави Избор. Бекетов Годо: Чекан. Добродушни, брашнави пекар је милосрдни Самарићанин којега нико неће.

Трговац оружјем је злица која уништава живот. Завршава у сопственом апсурду: Бесмислен, убија оне од којих опстаје зарадом.

Код Бекета, неизговорено има теготу неминовнога. Код Булета, изговорено носи терет изгубљенога: човјек бива ништен самовољом новог Господара/ бившега слуге. Годо је – узгредан: моћни и свирепи владају свијетом. Код Команина, управо је такав дочекан: као Судњи дан у којему сви страдају, осим – самореченога Избавитеља.

Понекад је неречено а наговијештено и наслућено, у контексту, код Бекета, вредније од бујице ријечи у појединим текстовима.

Има ли,
 Чека ли
 Свако свога
 Годоа?
 Или је Годо Један у сваковрсним обрасцима?
 Или је измишљени, изумљени, измаштани, фиктивни, фикциони, виртуелни... лик, погодан за књижевну обраду?
 Какав је Годо мио Миодрагу:
 Годо који је – дошао, није онај који се – чекао!
 Или је онај који се – представља:
 варка
 замјена
 забуна
 заблуда
 да би људи чекалице били, макар за тренутак, и у својој жељи,
 обрадовани,
 срећни,
 избављени, па и
 преварени...
 Па када „прогледају”, опет крену у – чекање...
 И тако до... Судњег дана.
 А онда свакоме што му припада.
 Готово је
 Свршено. Нема више!
 Људи не разумију, или се тјеше, или намјерно блуде:
 Хоће ли своју овоземаљску худу судбу тада замијенити

Судбином божанске правде у којој ће нестати завазда!
 Само нека једном дође!
 Не кудим вјернике, него покушавам да „разбистрим“:
 Хоће ли човјеку све да пролази у – чекању?
 Хоће ли да – тавори, или ће да – (с)твори?
 Живот је да се живи, и непрекидно ствара, а не да се – чека.
 Да неко други нешто обећа и – донесе. Па што буде...

Ко живот одлаже, (има се кад!) живот га – прескочи!
 Свако је себи свој Годо, спаситељ, творитељ...
 И писац саздава своја дјела у трагању за
 могућим/немогућим/свемогућим
 дохватним/недохватним
 видљивим/невидљивим
 наслућеним/неслућеним
 и с ове и с оне стране...
 и тако непрекидно у бескрајноме свемиру, док га буде.
 Човјека!
 А Свемир је и у свакоме човјеку, а не само тамо негдје далеко.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Honore de Balzac, *Mercadet*, prevela Božena Begović, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1947.
- [2] Семјуел Бекет, *Чекајући Годоа*, Рад, Београд 2004.
Чекајући Годоа (Waiting for Godot) провобитно је написано на француском (*En attendant Godot*). Бекет је дјело превео на свој матерњи језик (енглески) 1952. године, када је придодео поднаслов *Трајикомедија у два чина*.
- [3] Миодраг Булатовић, *Годо је дошао*, Српска књижевна задруга, Београд 2003.
- [4] Жарко Команин, *Годо је дошао њо своје*, Српска књижевна задруга, Београд 2002.
 Мухарем Первић, *Годо њо њрећи њуи међу Срдима, Појовор*.
- [5] Зоран Глушчевић, *Драмско дело Миодрага Булатовића*, Миодраг Булатовић, *Годо је дошао и грује драме*, И, DBR International Publishing, Београд 1994, стр. 14–15.
- [6] Радомир Путник, *Булатовићево драмско дело*.
- [7] Фјодор М. Достојевски, *Браћа Карамазови*, И, Издавачка радна организација „Рад“, Београд 1986, стр. 270–290).
- [8] Душан Ичевић, *Смрсак*, Аутор, Змај д. о. о., Нови Сад 2008, стр. 64–66.

Душан ИЧЕВИЧ

ГОДО ОЖИДАНИЯ

Резюме

Годо значить символ человеческого желания да всё принимает – ожиданием. Литературный Годо начался в драме Оноре де Балзака *Мерк аде*. В култной драме Семјуела Бекета Годо *ждатся*. Годо Миодрага Булатовича приехал. Но, ему люди не верит: он мучнистый пекарь которий хочет только кормить хлебом. Они Годоа гнать, вешать. Годо отходаеть печальный, но сказат да будет возвратится. Ожидание продолжается...